

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2024]

Canem ÇATAN

<https://orcid.org/0000-0002-6132-3191>

Doktora Öğrencisi | Sorumlu Yazar

canemctn@gmail.com

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

<https://ror.org/028k5qw24>

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Muhammed İkbâl GÜLER

<https://orcid.org/0000-0002-8315-3998>

Doç. Dr. | mikbal.guler@omu.edu.tr

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

<https://ror.org/028k5qw24>

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

İki Şair, Bir Divan: Elmalılı Vâhib Ümmî İle Nâzikî Ahmed Efendi Divanları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme

Two Poets, One Divan: A Comparative Study On The Divan Of Elmalılı Vâhib Ümmî And Nâzikî Ahmed Efendi

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 21.10.2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 20.12.2024

Yayım Tarihi | Date Published: 30.12.2024

Atıf | Citation

Çatan, C. ve Güler M. İ. (2024). İki Şair, Bir Divan: Elmalılı Vâhib Ümmî İle Nâzikî Ahmed Efendi Divanları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(3), 1314-1337.

<https://doi.org/10.34083/akaded.1571420>

Çatan, C. & Güler M. İ. (2024). Two Poets, One Divan: A Comparative Study On The Divan Of Elmalılı Vâhib Ümmî And Nâzikî Ahmed Efendi. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(3), 1314-1337. <https://doi.org/10.34083/akaded.1571420>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Katkı Oranı Beyanı Author Contributions	Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir Author's contribution rates to the study are equal.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright&License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Canem ÇATAN, Muhammed İkbâl GÜLER | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Öz

Bu çalışmada, 16. yüzyılda yaşamış Halvetiyye'nin Yiğitbaşı koluna mensup mutasavvıf şair Elmalılı Vâhib Ümmî ile 19. yüzyılda yaşamış Halvetiyye'nin Şâbâniyye koluna mensup başka bir mutasavvıf şair Nâzikî Ahmed Efendi'nin şiirlerinin karşılaştırması konu edilmiştir. Yapılan ön inceleme neticesinde kütüphane kataloglarında ve muhtelif kaynaklarda Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen üç divan nüshasında yer alan şiirlerin, Vâhib Ümmî Divanı'ndaki şiirlerle, mahlaslardaki farklılık hariç, büyük ölçüde benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Tespit edilen bu benzerlik neticesinde, şiirlerin gerçek sahibinin kim olduğu sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada öncelikle her iki şair hakkında bilgiler verilmiş, Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen divan nüshalarının bazı hususları üzerinde durulmuş, ardından mezkur divandaki şiirler Vâhib Ümmî Divanı neşri ile farklılıklar ve benzerlikler açısından ayrıntılı bir şekilde karşılaştırılmıştır. Tespit edilen benzerlik ve farklılıklardan, Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen divan nüshaları ile Vâhib Ümmî Divanı nüshalarındaki istinsah kayıtlarından ve muhtelif kaynaklardan istifade edilerek şiirlerin gerçek sahibine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Netice itibarıyla biri 16. yüzyılda, diğeri 19. yüzyılda yaşamış iki mutasavvıf divan şairinin şiirlerinden hareketle divan edebiyatında intihal konusuna katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Divan edebiyatı; intihal; Halvetiyye; el yazması nüsha.

Abstract

This study offers a comparative analysis of the poems of Elmalılı Vâhib Ümmî, a 16th-century Sufi poet from the Yiğitbaşı branch of Khalwatiyyah, and Nâzikî Ahmed Efendi, a 19th-century Sufi poet from the Shabaniyyah branch of the same order. A preliminary review revealed that the poems found in three divan copies attributed to Nâzikî Ahmed Efendi, as listed in library catalogs and other sources, bear a striking resemblance to those in the Vâhib Ümmî Divan, differing only in the pseudonyms used. This striking similarity prompted an investigation into the original authorship of the poems. The study begins with an overview of both poets and some issues of the divan copies attributed to Naziki Ahmed Efendi were discussed. After that, the detailed comparison made about poems from these copies in the Vâhib Ümmî Divan, highlights both similarities and differences. Additionally, the analysis incorporates an examination of the manuscripts of Nâzikî Ahmed Efendi's divan and Vâhib Ümmî's divan, supported by various sources, to determine the true author of the poems. Ultimately, this study contributes to the discourse on plagiarism in Ottoman literature by scrutinizing the works of two Sufi Divan poets from different centuries. Through this analysis, it sheds light on the complexities of authorship and attribution in the Ottoman literary tradition.

Keywords: Ottoman literature; plagiarism; Khalwatiyyah; manuscript.

Giriş

Divan edebiyatı, gelenek edebiyatıdır. Belirli kalıplar içinde muhtelif şairler manzumeler kaleme almışlardır. Gelenek çerçevesinde oldukça farklı söyleyişlerle kaleme alınan şiirler, renkli bir tablo görünümü kazanmıştır. Bu geleneğin içerisinde kimi şairler vardır ki diğer şairlerden biraz daha öne çıkmış, geniş çevrelerce bilinir olmuştur. Özellikle bazı tarikat muhitlerindeki şairler, o topluluğun mührü niteliğindedir.

Bu çalışmanın konusunu da mutasavvıf şairlerden Elmalılı Vâhib Ümmî (ö. 1597) ile bir başka mutasavvıf şair Nâzikî Ahmed Efendi'nin (ö. 1856) şiirlerinin karşılıklı incelemesi oluşturmaktadır. 16. yüzyıl tekke şairi Elmalılı Vâhib Ümmî, yukarıda zikredildiği gibi belirli bir çevrede dikkat çeken şairlere örnektir. Hece ve aruzla kaleme aldığı şiirleri, Halvetî çevrelerince benimsenmiştir. Mutasavvıf şairler arasında da ayrı bir yeri olduğu söylenebilir (Ergun,1936, s. 235). Divanı, Mustafa Tatcı ve Ahmet Ögke tarafından tenkitli metin olarak neşredilmiştir (Tatcı & Ögke, 2012).

Çalışmaya konu olan diğer şair ise 19. asırda yaşamış, Elmalılı Vâhib Ümmî gibi Halvetî olan Nâzikî Ahmed Efendi'dir. Kütüphane kataloglarında Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen üç divan nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalardan ilki, şu ana kadar üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış, Heidelberg Üniversitesi Kütüphanesinde Cod. Heid. Orient. 440-2 yer bilgisi ile kayıtlı olan nüshadır.¹ Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi 108-001 numarada kayıtlı olan ikinci nüsha üzerine Çiçek Leylek Yıldırım (2019) tarafından “Nâzikî ve Divânı (İnceleme-Metin)” adlı bir tez çalışması yapılmıştır.² Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Y 0838 numarada kayıtlı üçüncü nüsha ise hem Tatcı ve Ögke'nin (2012) çalışmasında zikredilmiş hem de Solmaz ve Şener (2024) tarafından müstakil bir incelemeye konu olmuştur.

Tatcı ve Ögke tarafından neşredilen Elmalılı Vâhib Ümmî Divanı'nda, kataloglarda Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi nüshasındaki şiirlerle alakalı şu tespitte bulunulmuştur: “Bu şairlerden, XIX. asırda yaşayan Kuşadalı İbrahim Efendi müntesibi Nâzikî Ahmed Efendi'nin (ö. 1856) divanındaki Nâzikî mahlaslı bazı şiirler Vâhib Ümmî'ye aittir.” (Tatcı & Ögke, 2012, s: 59). Ayrıca ilgili çalışmanın “kaynaklar” bölümünde de mezkûr nüsha için “Nâzikî adına kayıtlı olan bu divan esasen Vâhib Ümmî'ye aittir.” (Tatcı & Ögke, 2012, s. 747) bilgisi yer almaktadır. Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen divan nüshalarından diğeri olan Süleymaniye Kütüphanesi nüshası üzerine Yıldırım (2019) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde ise şiirlerin şairinin Nâzikî Ahmed Efendi olduğu telakki edilmiştir. Kübra Solmaz ve Hasan Şener (2024) tarafından yayımlanan ve Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi nüshasının tanıtımını konu alan “Halvetî Şeyhlerinden Ahmed Nâzikî Efendi ve Divan-ı İlâhiyyâtı'nın Yeni Bir Nüshası Üzerine” adlı makalede ise

¹ Heidelberg Üniversitesi Kütüphanesi nüshası için bk. *Mecmua* (t.y.). Universitätsbibliothek Heidelberg, Cod. Heid. Orient. 440, <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/codheidorient440>.

² Süleymaniye Kütüphanesi nüshası için bk. Nâzikî. (1296). Divân-ı Nâzikî. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/340265>.

müellifin Nâzikî Ahmed Efendi olduğu yönünde bir tespit yapılmıştır. Çalışmamızda, tezahür eden bu karışıklıktan hareketle söz konusu durum ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Çalışmada öncelikle Vâhib Ümmî ve Nâzikî Ahmed Efendi hakkında muhtelif kaynaklardan elde edilen bilgiler verilmiştir. Ardından Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen nüshalara yönelik bazı hususlar üzerinde durulmuştur. Sonrasında Vâhib Ümmî'nin kendinden sonraki Halvetî şairlerin üzerindeki etkisine değinilmiş, bu etkinin kütüphane kataloglarında *Nâzikî Ahmed Efendi Divanı* olarak gösterilen nüshalardaki şiirlerde ne boyutta olduğu üzerinde durulmuştur. Akabinde kataloglarda Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen nüshalardaki şiirlerin, Vâhib Ümmî neşrindeki şiirlerle tablolar eşliğinde kıyaslanarak benzerlikler ve farklılıkları tespit edilip ulaşılan sonuçlar beyan edilmiştir.

Yukarıda zikredilen iki farklı şairin şiirlerinde tespit edilen benzerlik, divan edebiyatında nadir görülen bir durum değildir. Muhtelif şairlerin şiirlerinde, müstakil eserlerinde görülen benzerlikler, akademik çalışmalara konu olmuştur. Alanyazın taraması sonucu ulaşılan ve bu çalışma ile yakınlık gösteren dikkat çekici bazı çalışmaları zikretmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

İsmail Ünver (1986, s. 84-97) “Ahmed-i Rıdvân” adlı makalesinde, divan edebiyatındaki intihale yönelik en aşırı örneklerden birini tespit etmiştir. Ünver'in yaptığı inceleme neticesinde Abdülhayy adında, Hayâtî mahlaslı kaynaklarda hakkında bir bilgiye rastlanılamayan şairin kendisine atfedilen mesnevilerinin aslında Ahmed-i Rıdvân'a ait olduğu ve Hayâtî mahlaslı şair tarafından açık bir intihal örneği sergilendiği tespit edilmiştir.

Ahmet Atillâ Şentürk'ün (1993) Hüseyin Ayan'ın neşrettiği Şeyhoğlu Mustafa'ya ait *Hurşîd-nâme* eserine dair yazdığı inceleme yazısında, dikkatli bir tetkik neticesinde, tenkitli metin neşrine dâhil edilen Paris Bibliothèque Nationale nüshasında, diğer nüshalarda görülmeyen ve müstensihait olduğu tespit edilen bir intihal vakıası olduğu tespitinde bulunmuştur. Bu tespite göre Fahrî'nin (d. 1318/ö. ?) *Hüsrev ü Şîrîn* adlı mesnevisinden bazı beyitlerin müstensih tarafından Şeyhoğlu Mustafa'nın *Hurşîd-nâme*'sine yerleştirildiği sonucuna ulaşmıştır.

Osman Fikri Sertkaya'nın (1997) “Tevârüd mü? Adaptasyon mu? Nazîre mi? Yoksa İntihâl Yani Sirkat-i Şiir mi?” adlı makalesinde; tevârüd, intihâl, nazîre, adaptasyon terimlerinden ve müstensih veya musannif yanılmalarından hareketle Şeyhî, Nesîmî, Hatâî, Revânî, Necâtî, Ahmed Yesevî ve Yûnus Emre'nin bazı şiirleri karşılaştırılarak “sirkat-i şi'r” meselesine dikkat çekilmiştir.

Mehmet Fatih Köksal'ın (1997) “Bir Kaside İki Şair: Nefî-Cevrî” adlı makalesinde ise *Nefî Divanı*'nda 36 beyitten, *Cevrî Divanı*'nda ise 42 beyitten müteşekkil ve aralarında benzerlik bulunan bir na't konu edilmiştir. *Nefî Divanı*'nın eski harflerle basılı üç nüshasında bulunmayan ve yazma nüshaların sadece birinde tespit edilebilen, *Cevrî Divanı*'nın ise dokuz nüshasında da yer alan na'tın yapılan inceleme neticesinde Cevrî'ye ait olduğu tespit edilmiştir.

Bu hususta bir başka çalışma ise Zeynep Sabuncu'nun (2005) “Âlî'nin Mihr ü Mâh'ı ile Feyzî'nin Şem ü Pervâne'si Arasındaki Benzerlikler: İntihal mi Gelenek mi?” adlı makalesidir. Makalede öncelikle “nazire/nazirecilik” meselesinin hem şairler hem de araştırmacılar tarafından nasıl tanımlandığı ve algılandığına dikkat çekilmiş, yapılan incelemelere katkı sunmak amacıyla farklı bakış açılarına imkan tanıyacak bazı sorular sorulmuştur. Makalenin devam eden bölümlerinde başlıkta zikredilen şairlerin eserlerine dair içerik, söyleyiş ve dil açısından karşılaştırma yapılmış; yapılacak çalışmalarla nazire ve intihal arasındaki sınırın daha da belirginleştirilebilmesi adına önemli veriler ortaya konulmuştur.

Bünyamin Taş (2013) tarafından yazılan “Gerçek Bir Şiir Hırsız Şerîfi ve Çalıntı Divanı” adlı makalede ise *Şerîfi Divanı*'ndaki şiirlerin tamamının, bazı cüzi farklılıklar haricinde, Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın *Bâğ-ı Behişt* adlı eserinde olduğu tespit edilmiştir. Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın mahlas değiştirdiğine dair bir bilgiye ulaşılabilmesi sonucu bir intihalin söz konusu olduğu belirtilmiştir.

Divan edebiyatında intihal hususunda yazılar kaleme alan bir başka araştırmacı ise Hasan Kaplan'dır. “Divan Edebiyatında İntihal: Alıntı mı Çalıntı mı?” (Kaplan, 2017a) adlı makalede, belagatte intihalin nasıl görüldüğü, şura tezkirelerinde intihalin nasıl değerlendirildiği, şairlerin intihale nasıl baktıkları hususunda ayrıntılı bir araştırma yapılmıştır.

Kaplan'ın (2017b) “18. Yüzyılda Bir İntihalin Yansıması: Vâsık'ın Bâkî'yi İntihalleri” başlıklı çalışmasında ise Vâsık'ın Bâkî'den intihal yaptığı şiirler; divan edebiyatı geleneğinin, belagatin ve tezkire yazarlarının yaklaşımıyla muhtelif yönlerden incelenmiştir.

Fettah Kuzu'nun (2018) “Klasik Türk Şiirinde Tuhaf Benzerlikler: Şeyhülislam Yahyâ'nın Bir Gazelinde Etkilenme İzleri veya Etiğin İhlali” adlı makalesinde Şeyhülislam Yahyâ Efendi'nin, Hayâlî Bey'in bir manzumesine nazire olan Zihni'nin şiirinden intihal yaparak, kendi şiirini Hayâlî Bey'in şiirine nazire olarak gösterdiği tespit edilmiştir.

Hasan Ali Esir'in (2021) *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*'nde mevcut “Pend-nâme” başlıklı yazısında ise Tameşvarlı Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn'in 394 beyitlik *Pend-nâme*'sinin 292 beytinin Güvâhî'nin *Pend-nâme*'sinden doğrudan alındığı tespit edilerek bir başka intihal örneğine işaret edilmiştir.

Esir (2024) tarafından kaleme alınan “Edebî Eserlerde benzerlikler ve Hacı İzzet Paşa'nın Mirâc-ı Fahr-i Âlem'inin İsmail Hakkı Bursevî'nin Miraciyesi ile olan ilgisi / benzerliği: İntihal mi, usül mü?” adlı makalede de Hacı İzzet Paşa'nın 204 beyitten müteşekkil *Mi'râc-ı Fahr-i Âlem* adlı eserinin 107 beytinin, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Mi'râciyye*'sinden alındığı tespit edilmiştir.

Yukarıda zikredilen çalışmalar da göstermektedir ki divan edebiyatında intihal meselesi; farklı dönemlerde yaşamış, farklı meşreplere sahip şairlerin müdahil olduğu ve yapılacak tetkikler neticesinde daha fazla veriye ulaşılabilecek bir vakıadır. Bu çalışmaya konu olan

Elmalılı Vâhib Ümmî Efendi ile Nâzikî Ahmed Efendi divanları arasında yapılacak karşılaştırma da ilgili alanyazına bir katkı mahiyetinde olacaktır.

1. Elmalılı Vâhib Ümmî

Asıl adı kaynaklarda “Abdülvehhâb” olarak geçmektedir. (Ergun, 1936, s. 234; Tuman, 2001, s: 1149). Tam künyesi “Abdülvehhâb el-Ümmî el-Elmalî el-Halvetî’dir” (Tatçı & Ögke, 2012, s. 11). Vâhib Ümmî’nin silsilesini sürdüren Eroğlu Nûrî ve Ümmî Sinân’da görüldüğü gibi “ümmî” lakabının okuryazarlıkla ilgisi olmayıp tasavvufi anlamla ilişkisi olduğu söylenebilir. Vâhib Ümmî’nin doğum tarihi bilinmemektedir. Antalya’nın Elmalı kasabasında doğmuş olması sebebiyle “Elmalılı” olarak anılmıştır.

Vâhib Ümmî, Halvetî tarikatının Yiğitbaşı kolunun kurucusu olan Ahmed Marmaravî’nin³ (d. 1435/ ö. 1505) yetiştirdiği sûfilerdendir (Tatçı & Ögke, 2012, s. 14; Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, 2017, s. 145; Tuman, 2001, s. 1149). Şeyhinden hilafet alarak silsileyi devam ettirmiştir. Bazı manzumelerinde de şeyhinin adını zikretmektedir.⁴

Ahmed Marmaravî’nin m. 1505, Vâhib Ümmî’nin ise m. 1597 yıllarında vefat etmiş oldukları göz önünde bulundurulduğunda şairin ne kadar süre yaşadığı hususunda kesin bir tespit bulunmak güçleşmektedir. Kenan Erdoğan (2006, s. 67), Vâhib Ümmî ve şeyhinin ölüm tarihleri arasındaki farka istinaden görünen tablonun sık karşılaşılan bir durum olmadığını belirtmekle beraber 90 küsur yıllık bir sürece istinaden hilafeti, Vâhib Ümmî’den önce başka birinin aldığı ihtimalini zikretmektedir. Bazı kaynaklarda da hilafetin Ahmed Marmaravî’den Tâlib Ümmî’ye, ondan da Vâhib Ümmî’ye geçtiği bilgisi yer almaktadır (Sâdık Vicdânî, 1995, s. 248). Vâhib Ümmî’den sonra yazılan Yiğitbaşı silsilelerinde ise Tâlib Ümmî ismine rastlanmamaktadır.⁵ Tatçı ve Ögke’nin verdikleri bilgiye göre (2012, s. 19) Tâlib Ümmî, Yiğitbaşı’nın bir halifesidir, fakat silsileyi devam ettiren postnişîn değildir. Vâhib Ümmî’nin Ahmed Marmaravî’nin müridi ve halifesi olduğu kabulü yönünden, çok küçük yaşlarda şeyhinin müridi olmuş ve uzun bir ömür

³ Ahmed Marmaravî hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Ögke, 2001).

⁴ Bahsi geçen manzumeler, çalışmanın sonraki kısımlarında mevcut “İki Divan Arasındaki Farklılıklar” başlığı altında verilmiştir.

⁵ Örneğin, Vâhib Ümmî’nin halifesi Eroğlu Nuri (ö. 1603), *Tasavvuf bi’t-Tarika* adlı risalesinde Yiğitbaşı silsilesini sayarken şeyhinin Vâhib Ümmî, onun şeyhinin de Ahmed Marmaravî olduğunu belirtir:

“... ol dağı Şemsü’l-dîn Marmaravî ol dağı ‘Abdü’l-vehhâb Elmalavî ol dağı bu fakîr haķîr za’îf na’îf Eroğlu’nı irşâd kıldı...” (Mecmua, 1258, s. 11a)

Aynı şekilde bu durum, Vâhib Ümmî’nin bir başka halifelerinden, Eroğlu Nûrî’nin halifesi olan Ümmî Sinân’nın (ö. 1657) manzum silsilesinde de görülmektedir:

“Ol dağı fehm-ile Şemsüddîne telkîn eyledi

Anuñ-içün bu tarîkat ehliniñ merdâmidur

Ol dağı Vehhâb-ı Elmaluya telkîn eyledi

Anuñ-içün ol Muḥammed nûrınıñ mihmânıdır

Ol dağı bil anı Eroğlına telkîn eyledi

Anuñ-içün zât-ı Haķda irdügi Raḥmânıdır” (Ümmî Sinan, 2017, s. 36)

sürmüş yorumu yapılabilir. Bir şiirindeki yaşlılığa yönelik mevcut ifadeler de bu durumu desteklemektedir:

Nic'edeyin neyleyeyin
Âh kocalık vâh kocalık
Derdim kime söyleyeyin
Ah kocalık vâh kocalık

Başım yasdıktan kaldırmaz
Bir bir yanıma döndürmez
Cuma namâzın göndermez
Âh kocalık vâh kocalık (Tatcı & Ögke, 2012, s. 588)

Şairin ailesine yönelik geniş bilgi yoktur. Türbesindeki eşinin ve çocuklarının kabirlerinden evli ve iki erkek çocuk sahibi olduğu anlaşılmalı birlikte bir de kız çocuk sahibi olduğu kaynaklarda geçmektedir (Tatcı & Ögke, 2012, s. 12).

Divan sahibi olan şair, hece ve aruzla ilâhî türünde şiirler kaleme almıştır. Şiirleri dînî-tasavvufî düşüncelerini yansıtır. Kur'an'dan ayetler de ihtiva eden manzumelerinde gerçek bir Müslüman olmanın yollarını beyan eden şiirler mevcuttur.

Divan'ın bazı yerlerinde Hurûfilik unsurları da yer almaktadır.⁶ Bir beyitte Hurûfilîğin kurucusu olan Fazlullâh'ın ismi açıkça zikredilmektedir:

Kim bize hem-râz olursa akîdesi nûrdan olur
Gam yemezsin şimden geri Fazlu'llâh'dan geliriz biz (Tatcı & Ögke, 2012, s. 592)

Yine başka bir beyitte Hurûfilik teşbihleri arasında en klişe olanlarından "seb'u'l-mesânî" (Usluer, 2009, s. 209, 339, 343, 381; 2019, s. 98) zikredilmektedir:

Senin vechindeki şevkdir beni nâlân eden her dem
Yüzün "seb'a'l-mesânî"dir hayâtındır senin yâ Râb⁷ (Tatcı & Ögke, 2012, s. 192)

Hurûfilîğe dikkat çeken diğer hususlar ise Vâhib Ümmî'nin, Hurûfî şairlerden Nesîmî'nin bir gazeline (Ayan, 2020, s. 227) yazdığı taştir (Tatcı & Ögke, 2012, s. 541) ve bazı şiirlerinde mezkûr şaire ismini zikrederek atıfta bulunmasıdır (Tatcı & Ögke, 2012, ss. 507, 540). Buradan kesin olarak çıkarılacak sonuç, Vâhib Ümmî'nin Nesîmî'den etkilenmiş olmasıdır.

Elmalılı Vâhib Ümmî'nin vefat tarihine yönelik kaynaklarda birlik yoktur. Şairin torunlarından kaldığı düşünülen bir divan nüshasında vefat tarihi m. 1597 olarak kaydedilmiştir (Tatcı & Ögke, 2012, s. 13). Türbesi, Antalya Elmalı Pınarbaşı'ndadır.

⁶ Hurûfilik üzerine inceleme ayrı bir çalışma konusu olacağından birkaç örnek vermekle yetinilmiştir. İlaveten şairin Hurûfî mensubu ya da sadece Hurûflikten etkilenmiş olduğunu belirlemek yine ayrı, müstakil bir çalışmanın konusudur.

⁷ Kaynak metnin imlasına müdahale edilmemiştir. Bu durum, çalışmada mevcut bütün alıntılar için geçerlidir.

2. Nâzikî Ahmed Efendi

19. yüzyılda yaşadığı bilinen Nâzikî'nin asıl adı Ahmed'dir. Kütahya'da doğmuştur. Babası Dülger Mehmed Efendi'dir. Medrese tahsili görmüştür. Halvetî tarikatının Şâbâniyye kolundandır. Meşhur Halvetî şeyhlerinden Çerkeşi Mustafa Efendi'nin halifesi olan Beypazarlı Ali Efendi'nin halifelerindedir (Köseoğlu, 2022, s. 200). Bazı kaynaklarda Nâzikî Ahmed Efendi'nin "Nâzikî" mahlasını Kuşadalı İbrahim Efendi'den aldığı için halifelerinden olduğuna dair yanlış bilgi verilmiştir (Bursalı Mehmed Tahir, 1333, s. 152). *Osmanlı Müellifleri*'nden istifade edilerek kimi kaynaklarda bu bilgi tekrar kullanılmıştır (Öztürk, 1982, s. 50; Uzunçarşılıoğlu, 1932, s. 260). Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun tekkenin son şeyhi Mehmed Hilmi Bey ile yaptığı görüşmesinden elde ettiği bilgiye göre Nâzikî Ahmed Efendi ile Kuşadalı İbrahim Efendi, Beypazarlı Ali Efendi'den eş zamanlı hilafet almışlardır (Köseoğlu, 2022, s. 200). Maliye kâtibi, tutkulu derecede tekke müdavimi olan Mehmed Şükrü Efendi'nin (m. 1874'te hayatta) (Erünsal, 2003, ss. 553-554) *Silsilename-i Turuk-i Aliyye* adlı eserinde Nâzikî Ahmed Efendi'nin Beypazarlı Ali Efendi'nin halifesi olduğu, silsile haritasında Kuşadalı İbrahim Efendi ile ayrı kollarda gösterildiği görülmektedir (Mehmed Şükrü Efendi, 1291, s. 8b)⁸

Tekkesi, "Malatyalı İsmail Ağa Tekkesi" olarak anılmasının yanı sıra "Mudanyalizâde Tekkesi" olarak da bilinen (Abdulkadiroğlu, 1991, s. 26; Koç, 2021, s. 2062) Nâzikî Tekkesi'dir. Tekke, Ayasofya İmareti'nin yer aldığı arsaya, Babüssaade ve m. 1662'de Darüssaade ağası makamında bulunan Malatyalı İsmail Ağa⁹ (Mehmed Süreyya, 1996, s. 811) tarafından inşa ettirilmiştir. Babüssaade Ağası İsmail Ağa, tekkeyi Nakşibendiyye'ye tahsis etmiştir. Tekkenin ilk dönemlerinde postnişin olan şeyhlere yönelik malumat mevcut değildir (Köseoğlu, 2022, s. 199). Ayasofya'nın Topkapı Sarayı'na açılan hünkâr kapısının karşısına m.1740 tarihinde yeni bir bina inşa edilmiş ve tekkenin ilk şeyhi Celvetî mensubu Mudanyalı Abdurrahman Efendi (ö. 1750) olmuştur (Köseoğlu, 2022, s. 199). Mezkûr tekke günümüzde Fatih, Cankurtaran Mahallesi, Bab-ı Hümayun Caddesi, Soğukçeşme Sokağı'nda yer almaktadır. Tekke harap olunca 19. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Halvetiyye'nin Şâbâniyye kolu mensubu Kütahyalı Nâzikî Ahmed Efendi tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. 1900 tarihinde Şeyh Hamdî (d.?./ö.?) döneminde çıkan yangında tevhidhanesi zarar görmüş, yeniden yapıncaya kadar harem dairesinde "karanlık oda" denilen yerde zikirler sürdürülmüştür (Köse, 2012, s. 335; Köseoğlu, 2022, s. 199).

Mecmua-i Tekâyâ adlı kaynakta tekkenin ismi "Nâzikî Efendi" (mülâhazalar sütununda ise "Malatyalı İsmail Ağa Tekyesi" şeklindedir), bulunduğu konum "Ayasofya-i Kebîr'de", tarikatı "Şâbânî", postnişini "Hamdî" olarak kaydedilmiştir (Bandırmalizâde Ahmed Münîb, 1307, s. 15).

⁸ İlgili kayıt, *Silsilename-i Turuk-i Aliyye*'nin 8b varlığının sağ orta kısmında mevcuttur. Bk. Mehmed Şükrü Efendi. (1291). *Silsilename-i Turuk-i Aliyye*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/366856>.

⁹ Kaynaklarda Malatyalı İsmail Ağa'nın ölüm tarihi hususunda birlik yoktur. Vefat tarihi, h. 1050/ m. 1640 (Köse, 2012, s. 335) ve h. 1045/m. 1635 (Mehmed Süreyya, 1996, s. 811) olarak kaydedilmiştir.

Nâzikî Ahmed Efendi, h. 9 Ramazan 1272/m.17 Mayıs 1856 tarihinde vefat etmiştir. Kabri Üsküdar'da Nasûhî Tekkesi Nasûhî Mehmed Efendi Türbesi haziresindedir (Haskan, 2001, s. 599).¹⁰

*Osmanlı Müellifleri'*nde Nâzikî Ahmed Efendi'nin bir divan sahibi olduğu bilgisi yer almaktadır (Bursalı Mehmed Tahir, 1333, s. 152). Yapılan inceleme neticesinde kütüphane kataloglarında Nâzikî Ahmed Efendi adına kayıtlı Heidelberg Üniversitesi Kütüphanesi Cod. Heid. Orient. 440-2 (H),¹¹ Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Uşşakî Tekkesi 108-001 (S)¹² ve Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Y 0838 numaralı (Y)¹³ üç divan nüshası tespit edilmiştir.

3. Elmalılı Vâhib Ümmî Divanı (V)¹⁴ ile Nâzikî Ahmed Efendi'ye İsnat Edilen H, S ve Y Nüshaları Arasındaki İlişkiye Dair İnceleme

Yunus Emre mektebinin takipçilerinden olan Vâhib Ümmî, vefatından sonra da önemli etkiler bırakmıştır. Şiirlerindeki üslup ve muhteva; Eroğlu Yahşi, Mazharî, Zuhûrî, Ümmî

¹⁰ Çalışmamızla doğrudan ilgisi olmasa da Nâzikî Ahmed Efendi'nin vefatından sonra şeyhliğin kime ya da kimlere geçtiği hususunun, adı zikredilen mutasavvıfa yönelik yapılacak çalışmalara katkı sağlaması açısından önemli olduğu kanaatindeyiz. Kaynaklarda şeyhliğin, Nâzikî Efendi'den sonra beş oğluna müştereken verildiği (Koç, 2021, s. 2063; Köse, 2012, s. 336) bilgisiyle beraber yalnızca “Canbâziyye İmami Hattat Mustafa Sıdkî Efendi”nin üstlendiği bilgisi yer almaktadır (Mehmed Şükrü Efendi, 1291, s. 8b).

¹¹ Nüsha, çalışmanın sonraki kısımlarında “H” rumuzu ile gösterilmiştir. Bu nüsha üzerine şimdiye kadar herhangi bir çalışma yapılmamış olduğu için nüshanın kısa tavsifini vermekte fayda görmekteyiz. II+84+III varaktan müteşekkil, altın cedveli, mecmua niteliğindeki bu nüshanın 1b-15a sayfaları arasında kaynaklarda Bursalı Latifi'ye ait olabileceği belirtilen (bk. Çelebioğlu, 2014, s. 5) “*Esrâr-nâme*” adlı mensur eserin baştan eksik bir hâli (Ersin Savaş, *Esrâr-nâme*'nin sahibinin *Tezkiretu's-şu'arâ* sahibi Kastamonulu Latifi olduğunu “... yapmış olduğumuz tetkiklerde bu eserin Latifi'ye ait olduğunu tespit ettik.” cümlesiyle ifade etmektedir. Bk. Savaş, 2022, s. 8. Lâkin tarafımızca yapılan inceleme neticesinde ilgili çalışmada bu hususa dair bir tetkik tespit edilememiştir. Bu risale, katalogda İbnü'l-A'râbi'ye isnat edilmiştir. Bunun sebebi herhalde ilgili eserin “ve şeyh Muhyu'd-dîn 'Arabî ...” ifadesiyle başlamasından ötürü nüshanın başındaki vikâye varaklarından birine yazılı “Kitâb-ı risâle-i Şeyhu'l-kebir es-seyyid Muhyu'd-dîn el-'Arabî” ifadesidir.), 16b-77a sayfaları arasında ise Dîvân-ı Nâzikî Efendi altın ile müzehheb serlevhali divan yer almaktadır. Divanın 28a ve 39b sayfalarında yer alan “mü'min degül münâfışuñ” redifli şiir ile ilk iki kelimeleri farklı olmak suretiyle 35a ve 64a sayfalarında yer alan “eyledi” redifli şiirler tekrar etmektedir. Ayrıca 74a sayfasında yer alan ve nakarat dizesi “Esağfiru'llâh tevbe” olan şiir ise Eşrefoğlu Rûmî'ye aittir. Bk. Tatçı, 2014, s. 138-139. Mükerrer şiirler ile Eşrefoğlu'na ait nutuk hariç divanda toplam 228 şiir yer almaktadır.

¹² Nüsha, çalışmanın sonraki kısımlarında “S” rumuzu ile gösterilmiştir. S nüshası Leylek Yıldırım (2019, s. 32-33) tarafından tavsif edilmiştir. Bu tavsife ek olarak belirtilebilecek bazı hususlar şunlardır: S nüshasının 87 ve 93. sayfalarında yer alan “eyledi” redifli şiirler ile 37 ve 65. sayfalarda, ilk iki kelimeleri farklı olmak suretiyle “mü'min degül münâfışuñ” redifli mükerrer şiirler; 45. sayfada bulunan Mustafa Kesbi Efendi'ye ait “-umuz/ümüz müşkil” redifli bir şiir hariç tutulduğunda nüshadaki toplam şiir sayısı 226'dır.

¹³ Nüsha, çalışmanın sonraki kısımlarında “Y” rumuzu ile gösterilmiştir. Y nüshası ise Solmaz ve Şener (2024, s. 406-407) tarafından tavsif edilmiştir. Bu tavsife ek olarak belirtilebilecek bazı hususlar şunlardır: Y nüshasının 35a ve 64a sayfalarında yer alan “eyledi” redifli mükerrer şiirlerle beraber 38b sayfasında mevcut, nakarat dizesi “Esağfiru'llâh tevbe” olan Eşrefoğlu Rûmî'ye ait bir şiir ve 41b sayfasında S nüshasında bahsi geçen Mustafa Kesbi Efendi'nin şiiri hariç tutulduğunda nüshada toplam şiir sayısı 229'dur.

¹⁴ Tatçı ve Ögke tarafından tenkitli metin olarak hazırlanan “Elmalılı Vâhib Ümmî Halvetî Dîvân-ı İlahiyât” adlı neşir, bundan sonraki kısımlarda “V” rumuzuyla gösterilmiştir.

Sinân, Armağan, Niyâzî-i Mısrî, Çavdaroğlu, Gülâboğlu, Matlaî, Şeyhî, Nüzûlî, Sabrî, Seyyid, Verdî ve Sun'ullâh Gaybî gibi şairler tarafından takip edilmiş, hatta kimi şairlerde bu husus taklitle varan boyut kazanmıştır.¹⁵

H, S ve Y nüshalarındaki şiirlerden hareketle Nâzikî Ahmed Efendi'nin Vâhib Ümmî etkisindeki şairlerle aynı durumda olduğu söylenemez. Zira mezkûr nüshalarda yer alan şiirlere bakıldığında, Vâhib Ümmî'nin etkisinden çok, V neşriyle bu nüshalar arasında ciddi benzerlikler görülmektedir. Bazı nüsha farklılıkları dışında¹⁶ V neşrindeki şiirlerin, H, S ve Y nüshalarında da mevcut olduğu tespit edilmiştir. İki divan arasındaki benzerliği ortadan kaldıran en bariz özellik; H, S ve Y nüshalarındaki şiirlerde mahlas olarak “Vâhib, Vâhibî, Vâhib Ümmî, Vehhâb, Vehhâbî” mahlasları yerine “Nâzikî” mahlasının yazılmış olmasıdır.

3.1. İki Divan Arasındaki Farklılıklar

Mustafa Tatçı ve Ahmet Ögke tarafından tenkitli metin olarak hazırlanan *Elmalı Vâhib Ümmî Halvetî Divân-ı İlâhiyât* adlı neşirde (2012) mevcut 517 şiirden 229 tanesi Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen H, S ve Y nüshalarında da mevcuttur. V neşriyle H, S ve Y nüshalarındaki şiirler karşılaştırıldığında manzumelerde mahlas farklılığı ve tenkitli okuma yapıldığında ortaya çıkan bazı nüsha farklılıkları görülmektedir. Örneğin; V neşrinde olan bir şiir, H, S ve Y nüshalarında bir ya da birkaç beyit eksik görülmektedir. H nüshasında 24a'da, S nüshasında 7. sayfada, Y nüshasında ise 6b'de yer alan “-ındır senin yâ Rab” redifli şiirin 7. beyti ise V neşrinde mevcut değildir. Bu türden farklılıkların daha iyi takip edilebilmesi için aşağıda farklılık barındıran şiirler üzerine incelemeler yapılmıştır. Çalışmanın hacmini artırmamak adına şiirlerin yazılmayıp redifleri esas alınarak V neşrinde şiir numaralarına, S nüshasında sayfa numaralarına, H ve Y nüshalarında ise varak numaralarına işaret edilmiş ve dört kaynaktaki farklılıklar gösterilmiştir.

V neşrinde “im/üm zâhid bugün” redifli 5. şiirle H nüshasında 37a'da¹⁷ S nüshasında 53. sayfada, Y nüshasında ise 15a'da yer alan “zâhid benem” redifli şiirde ortaklıklar mevcuttur. Bu şiirin V neşrindeki son iki beyti H, S ve Y nüshalarında mevcut değildir. H, S ve Y nüshalarındaki makta beyti, V neşrindeki 9. beyitle benzerlik göstermektedir:

Pâdişâhın fazlına bu sırrımla basdım kadem
Ol felekler gerdişidir gördüğüm zâhid bugün (Tatçı & Ögke, 2012, s. 81)

Nâzikî pâdişâhuñ fazlına bu resm-ile başdum kadem
Ol felekler gerdişidir geçdüğüm zâhid benem¹⁸ (S, s. 53; Y, s. 15a)

¹⁵ Vâhib Ümmî'nin etkilediği şairlere dair ayrıntılı bilgi için bk. (Tatçı & Ögke, 2012, s. 60-64)

¹⁶ Bu farklılıklar, “İki Divan Arasındaki Farklılıklar” başlığı altında ayrıntılı olarak verilmiştir.

¹⁷ Şiirlerin sayfa ve varak numaraları matla beyitleri esas alınarak verilmiştir.

¹⁸ H nüshasında mahlas bulunmamaktadır.

V neşrinde matla beyti;

Ene'l-Hak sırrını dinle bugün nûr-ı tecellâdan
Okundu hikmet esrârı bugün zât-ı tesellâdan (Tatçı & Ögke, 2012, s. 94)

olan 23. şiirle aynı neşirdeki 466. şiir benzerlik göstermektedir. 466. şiirin 23. şiirden tek farkı, matla beytinin “Ene'l Hak zikrini...” şeklinde başlamasıdır. Her iki şiirin diğer beyitleri aynıdır. Bu şiir H nüshasında 37a'da, S nüshasında 67. sayfada, Y nüshasında ise 15a'da olmak üzere bir defa yazılmıştır.

V neşrinde 24. şiir ile H nüshasında 74b'de, S nüshasında 77. sayfada, Y nüshasında ise 39a'da yer alan “dahl etme sen meşâyha” redifli şiirin 2, 3, 4, 5, 6 ve 10. beyitleri H, S ve Y nüshalarında mevcut değildir.

V neşrinde 38. şiirle H nüshasında 23b'de, S nüshasında 1. sayfada, Y nüshasında ise 6b'de yer alan “eder peydâ” redifli şiirin V neşrinde mevcut 2, 3, 4, 10 ve 11. beyitleri H, S ve Y nüshalarında bulunmamaktadır.

V neşrinde 82. şiirle H nüshasında 68b'de, S nüshasında 9. sayfada, Y nüshasında ise 35b'de yer alan “anınçün olmuşam merdûd” redifli şiirin V neşrindeki 13. beyti H, S ve Y nüshalarında mevcut değildir.

V neşrinde 84. şiirle H nüshasında 69b'de, S nüshasında 84. sayfada, Y nüshasında ise 36a'da yer alan “-um ahî” redifli şiirin V neşrindeki 5. beyti H, S ve Y nüshalarında bulunmamaktadır.

V neşrinde 127. şiirle H nüshasında 24a'da, S nüshasında 7. sayfada, Y nüshasında ise 6b'de yer alan “-ındır senin yâ Rab” redifli şiirin V neşrindeki 4, 5, 10, 11 ve 12. beyitleri H, S ve Y nüshalarında; H, S ve Y nüshalarındaki 7. beyit ise V neşrinde mevcut değildir.

V neşrinde 154. şiirle H nüshasında 77a'da, S nüshasında 75. sayfada, Y nüshasında ise 41a'da yer alan “ey cân bugün” redifli şiirin V neşrindeki 4. beyti diğer üç nüshada bulunmamaktadır.

V neşrinde 155. şiirle H nüshasında 77a'da, S nüshasında 75. sayfada, Y nüshasında ise 41a'da yer alan “bugün” redifli şiirin V neşriyle H nüshasındaki 3. beyti diğer iki nüshada mevcut değildir.

V neşrinde 6 beyitlik “-mak/-mek dilersen gel” redifli 162. şiir ile aynı sayfada mevcut 5 beyitlik “-mak/-mek dilersen sen” redifli 163. şiir, S nüshasında 44. sayfada, Y nüshasında ise 26a'da 11 beyitlik tek şiir olarak “-mek/-mak dilersen gel” redifiyle görülmektedir. Şiirin S ve Y nüshalarındaki 7. beytinin matla beyti olduğu görülmekle beraber V neşrinde iki ayrı şiir olarak yer alan bu manzumenin diğer iki nüshada müstensihler tarafından sehven birleştirildiği düşünülmektedir. V neşrindeki 163. şiirin H nüshasındaki hâlinde “-mak/mek dilersen sen” redifinin sonuna “gel” fiili eklenerek ilgili şiir, bir önceki şiirin devamı addedilmiştir.

V neşrinde “eyledi” redifli 177. şiir; H nüshasında 35a ve 64a'da, S nüshasında 87. ve 93. sayfalarda, Y nüshasında ise 14a ve 32a'da mükerrer bir şekilde yer almaktadır. Şiirin V

neşrindeki 4. beyti H nüshasında 64b'de, S nüshasının 93. sayfasında, Y nüshasında ise 32a'da yer almaktadır.

V neşrinde 181. şiirle H nüshasının 65a'da, S nüshasında 23. sayfada, Y nüshasının ise 33a'da yer alan “-dan/den almazsın haber” redifli şiir, V neşrinde toplam 50 beyit olup 3. ve 36. beyitleri arasındakiler H, S ve Y nüshalarında bulunmamaktadır.

V neşrinde 193. şiirle H nüshasında 17b'de, S nüshasında 35. sayfada, Y nüshasında ise 2b'de yer alan “eyledin” redifli şiirin V neşrindeki 1. ve 15. beyitleri arasındakiler H, S ve Y nüshalarında mevcut değildir. V neşrindeki 16. beyit; H, S ve Y nüshalarında ilk beyit olarak yer almaktadır.

V neşrinde 202. şiirle H nüshasında 36a'da, S nüshasında 3. sayfada, Y nüshasında ise 14b'de yer alan “Mustafâ” redifli şiirin V neşrindeki 7. beyti, S ve Y nüshalarında, 11. beyti ise H nüshasında bulunmamaktadır.

V neşrinde 229. şiirle H nüshasında 44a'da, Y nüshasında 19a'da yer alan “-ımdır” redifli şiirin Y nüshasında mevcut olan makta beyti, V neşrindeki 6. beytin birinci mısrası ile 7. beytin ikinci mısrasından müteşekkildir. V neşrindeki ikinci beyit Y nüshasında, şiirin tamamı ise S nüshasında mevcut değildir.

V neşrinde 231. şiirle H nüshasında 44b'de, S nüshasında 55. sayfada, Y nüshasında ise 19b'de yer alan “-up/üp geldim” redifli şiirin V neşriyle H ve S nüshalarındaki 26. ve 28. beyitlerinin ikinci mısraları Y nüshasında bulunmamaktadır.

V neşrinde 234. şiirle H nüshasında 45b'de, S nüshasında 89. sayfada, Y nüshasında ise 20a'da yer alan “aşkıdır bizi” redifli şiirin V neşriyle H ve S nüshasındaki 3, 4, 5 ve 6. beyitleri Y nüshasında mevcut değildir.

V neşrinde 238. şiirle H nüshasında 46b'de, Y nüshasında ise 20b'de yer alan “olur” redifli şiir, S nüshasında bulunmamaktadır.

V neşrinde 241. şiirle H nüshasında 47a'da, S nüshasında 18. sayfada, Y nüshasında ise 21a'da yer alan “nedir” redifli şiirin V neşriyle H ve Y nüshalarındaki ilk iki beyitleri S nüshasında yoktur. Şiirin S nüshasındaki birinci beyti, V neşrinde ve H ile Y nüshasında üçüncü beyittir. Bu beyit S nüshasında başka bir şiir ile karışmış olup S nüshasında 9b'de başlayan bir şiirin beşinci beyti olarak yer almaktadır.

V neşrinde 242. şiirle H nüshasında 46a'da, S nüshasında 37. sayfada, Y nüshasında ise 20b'de yer alan “gerek” redifli şiirin V neşrindeki 4. beyti diğer üç nüshada; 10 ve 11. beyitleri S ve Y nüshalarında bulunmamaktadır.

V neşrinde 263. şiirle, H nüshasında 46a'da, S nüshasında 47. sayfada, Y nüshasında ise 4b'de yer alan “-em” redifli şiirin V neşrinde ve S nüshasındaki ikinci beyti, Y nüshasında bulunmamaktadır.

V neşrinde 270. şiirle H nüshasında 54a'da, S nüshasında 59. sayfada, Y nüshasında ise 25b'de yer alan “-ım benim” redifli şiirin V neşrinde ve S nüshasındaki son üç beyti Y nüshasında 27a'da yer almaktadır.

V neşrinde 280. şiirle H nüshasında 51b'de, S nüshasında 70. sayfada, Y nüshasında ise 24a'da yer alan "iken" redifli şiirin V neşrinde ve S nüshasındaki 2. beyti, Y nüshasında bulunmamaktadır.

V neşrinde 314. şiirle H nüshasında 23a'da, S nüshasında 86. sayfada, Y nüshasında ise 6a'da yer alan "Halveti'nin dervişleri" mükerrer dizeli şiir, V neşrinde dörtlükler hâlinde; H, S ve Y nüshalarında ise beyitlerle yazılmıştır. V neşrindeki 4, 8, 9, 10, 11 ve 14. dörtlükler; H, S ve Y nüshalarında mevcut değildir.

V neşrindeki 11. dörtlükte yer alan "Yiğitbaşı'ndan kanarlar" mısrası dikkat çekmektedir:

Yiğitbaşı'ndan kanarlar

Aşka düşerler yanarlar

Arşın içinde dönerler

Halveti'nin dervişleri (Tatçı & Ögke, 2012, s. 415-416)

Vâhib Ümmî'nin Halvetiyye tarikatının orta kolu, daha yaygın adıyla "Yiğitbaşı" şubesinden olduğu bilinmektedir. Nâzikî Ahmed Efendi'nin ise aynı tarikatın Şâbâniyye kolundan olduğu yukarıda zikredilmiştir. Bu cihetten yukarıdaki dörtlüğün H, S ve Y nüshalarında bulunmaması dikkat çekicidir.

V neşrinde 320. şiirle S nüshasında 27. sayfada, Y nüshasında ise 8b'de yer alan "eyleriz" redifli şiirin V neşrindeki 6 ve 7. beyitleri, S ve Y nüshalarında bulunmamaktadır. Bu şiir, H nüshasında mevcut değildir. Ancak bu şiirin makta beytinin ikinci mısrası, H nüshasında 26b'de bulunan "-a gelmişlerdenüz" redifli başka bir şiirin makta beytinin ikinci mısrasıdır.

V neşrinde 334. şiirle H nüshasında 28a'da, S nüshasında 13. sayfada, Y nüshasında ise 9b'de yer alan "-dır" redifli şiirin V neşrindeki dördüncü beyti H, S ve Y nüshalarında bulunmamaktadır.

V neşrinde 353. şiirle H nüshasında 50b'de, S nüshasında 58. sayfada, Y nüshasında ise 23b'de yer alan "-de kaydım yok benim" redifli şiirin V neşrindeki ikinci beytinin ikinci mısrası ile üçüncü beytinin birinci mısrası, S ve Y nüshalarında mevcut değildir. V neşrindeki ikinci beytin birinci mısrası ile üçüncü beytin ikinci mısrası, S ve Y nüshalarındaki ikinci beyti teşkil etmektedir. V neşrindeki 5. beyit ise H nüshasında bulunmamaktadır.

V neşrinde 360. şiirle H nüshasında 47b'de, S nüshasında 57. sayfada, Y nüshasında ise 21b'de yer alan "Allâh'ı gel zikr edelim" mütekerrir dizeli şiirin 8, 9, 10, 11 ve 12. dörtlükleri H, S ve Y nüshalarında bulunmamaktadır.

V neşrinde 366. şiirle, H nüshasında 29b'de, S nüshasında 36. sayfada, Y nüshasında ise 10b'de yer alan "-nın olayın senin" redifli şiirin V neşrindeki beşinci beyti H nüshasında, dokuzuncu beyti ise diğer üç nüshada da mevcut değildir.

V neşrinde 368. şiirle H nüshasında 30a'da, S nüshasında 76. sayfada, Y nüshasında ise 10b'de yer alan "Bir acâyip devrândır bu" mütekerrir dizeli şiirin V neşriyle H ve S nüshalarındaki dördüncü dörtlüğü, Y nüshasında mevcut değildir.

V neşrinde 371. şiirle, H nüshasında 50a'da, S nüshasında 28. sayfada, Y nüshasında ise 23a'da yer alan "bekleriz" redifli şiirin V neşrindeki 13. beyti, üç nüshada da bulunmamaktadır.

V neşrinde 381. şiirle H nüshasında 31b'de, S nüshasında 66. sayfada, Y nüshasında ise 11b'de yer alan "-a sen gelmez misin" redifli şiirin V neşrindeki 10. beyti H, S ve Y nüshalarında; 11 ve 12. beyitleri ise sadece Y nüshasında mevcut değildir. Y nüshasındaki makta beyti, V neşrinde ve S nüshasında dokuzuncu beyit olarak yer almaktadır.

V neşrinde 385. şiirle H nüshasında 32a'da, S nüshasında 14. sayfada, Y nüshasında ise 12a'da yer alan "yeter" redifli şiirin V neşriyle H ve S nüshalarındaki yedinci beyti, Y nüshasında bulunmamaktadır.

V neşrinde 403. şiirle H nüshasında 76a'da, S nüshasında 45. sayfada, Y nüshasında ise 40b'de yer alan "lazım değil" redifli şiirin V neşrindeki üçüncü beyti, S ve Y nüshalarında bulunmamaktadır.

V neşrinde toplam 14 beyitten müteşekkil "-dır/dan" redifli 418. şiir, esasen iki ayrı şiirdir. V neşrinde tek bir şiir olarak görülen şiirin, naşirlerin istifade ettiği nüshalardan olan Michigan Üniversitesi Kütüphanesinde 859 numarada kayıtlı nüshada (151a) iki farklı manzume olduğu ve şiirin sekizinci beytinin başka bir manzumenin matla beyti olduğu görülmektedir.¹⁹ V neşrinde bütün olarak verilen şiirin "-dan" redifli ilk yedi beyti müstakil bir şiir olarak H nüshasında 55b'de, S nüshasında 70. sayfada, Y nüshasında ise 27b'de yer almaktadır. Geri kalan yedi beyitlik kısım ise yine ayrı bir şiir olarak H nüshasında 55a'da, S nüshasında 20. sayfada, Y nüshasında ise 27b'de yer almaktadır.

V neşrinde 441. şiirle H nüshasında 73b'de, S nüshasında 34. sayfada, Y nüshasında ise 38b'de yer alan "müstecâb olmaz duân" redifli şiirin V neşrinde bulunan 5. beyti H nüshasında; 4, 5, 6 ve 7. beyitleri ise S ve Y nüshalarında bulunmamaktadır.

V neşrinde 449. şiirle H nüshasında 59a'da, S nüshasında 21. sayfada, Y nüshasında ise 30a'da yer alan "-inden bellidir" redifli şiirin V neşrindeki yedinci beyti H, S ve Y nüshalarında bulunmamaktadır. Ayrıca şiirin 8-11. beyitleri arasındaki beyitler H nüshasında ayrı bir şiir olarak görülmektedir.

V neşrinde 452. şiirle H nüshasında 60a'da, S nüshasında 22. sayfada, Y nüshasında ise 30b'de yer alan "-ı bilmez kandedir" redifli şiirin V neşrindeki beşinci beyti, üç nüshada da mevcut değildir.

¹⁹ Michigan Üniversitesi Kütüphanesi nüshası için bk. Vahhab-i Ümmî Abdülvahab, (t.y). *Hazâ Divan-ı Vehhâb Ümmî kuddise sırrahu'l-'aziz*. <https://catalog.hathitrust.org/Record/006833759>

V neşrinde 454. şiirle H nüshasında 41b'de, S nüshasında 17. sayfada, Y nüshasında ise 17b'de yer alan “tevhîddedir” redifli şiirin V neşriyle H ve Y nüshalarındaki beşinci beyti, S nüshasında mevcut değildir.

V neşrinde 455. şiirle H nüshasında 41b'de, Y nüshasında ise 17b'de yer alan “bizdedir” redifli şiir, S nüshasında mevcut değildir.

Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen H, S ve Y nüshalarıyla *Vâhib Ümmî Divanı*'na ait V neşri arasında bir başka dikkat çeken farklılık ise bazı şiirlerde her iki şeyhin de mürşidlerinin isimlerinin zikredilmesidir. Ahmed Marmaravî'nin halifesi olan Vâhib Ümmî'nin şeyhinin isminin zikredildiği beyitlerden biri şöyledir:

Mürşidim Ahmed yüzünden bildiğim budur benim
‘Âlem-i ma'nâdaki Rahmân düşmüşdür bu cân (Tatcı & Ögke, 2012, s. 248)

Bu beyitteki “Ahmed” ismi; H, S ve Y nüshalarında Nâzikî Ahmed Efendi'nin şeyhi olan Bepazarlı Ali Efendi'nin ismiyle değiştirilmiştir:

Mürşidüm ‘Alî yüzünden bildüğüm budur benim
‘Âlem-i ma'nâdaki Raḥmân düşmüşdür bu cân (H, s. 66b; S, s.73; Y, s.33b)²⁰

Bütün bu tespitler göstermektedir ki Vâhib Ümmî'ye ait divan neşri ile Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen H, S ve Y nüshalarındaki farklılıklar, bazı mısra ve beyitlerdeki eksiklik veya yer farklılığından ve mahlas farklılığından ibarettir.

3. 2. İki Divan Arasındaki Benzerlikler

H, S ve Y nüshalarındaki toplam müstakil şiir sayısı (mükerrer ve başka şairlere ait olduğu tespit edilen şiirler haricinde) 229'dur. H ve S nüshalarındaki şiirlerin tamamı Y nüshasında bulunmakla birlikte, H ve Y nüshasındaki üç şiir S nüshasında; Y nüshasındaki bir şiir ise H nüshasında mevcut değildir. H, S ve Y nüshalarındaki 229 şiirin tamamının V neşrinde mevcut olduğunu söylemek mümkündür.

V neşri ile H, S ve Y nüshaları arasında, en az iki kaynaktan müşterek olan bütün şiirlerin okuyucu tarafından tespit edilebilmesi açısından aşağıdaki tablo verilmiştir. Tabloda ilk sütuna *Vâhib Ümmî Divanı* neşrindeki şiirlerin önce sayfa sonra şiir numarası, ikinci sütuna H nüshasındaki şiirlerin varak numarası, üçüncü sütuna S nüshasındaki şiirlerin sayfa numarası, dördüncü sütuna ise Y nüshasındaki şiirlerin varak numarası yazılmıştır.²¹

²⁰ Aynı durumu ihtiva eden diğer beyitler için bk. V neşrinde 442, 453 ve 464 numaralı; H nüshasında 59a, 60a ve 41a'da; S nüshasında 91, 92 ve 54. sayfalarda; Y nüshasında 29b, 30b ve 17b'de bulunan şiirlerin sırasıyla 2, 8 ve 5. beyitleri.

²¹ Şiirlerin sayfa ve varak numaraları matla beyitleri esas alınarak verilmiştir.

Tablo 1. V neşri ile H, S ve Y Nüshaları Arasında Ortak Olan Şiirler

V	H	S	Y
80/5	37a	53	15a
82/8	59a	59	25b
94/23	37a	67	15a
95/24	74b	77	39a
102/31	76a	96	40a
103/32	75b	6	40a
103/103	76b	83	41a
107/37	23a	1	6a
109/38	23b	1	6b
119/46	16b	45	1b
121/49	16b	45	1b
122/51	16b	78	2a
134/65	17a	35	2a
144/75	17a	11	2a
148/81	68b	94	35a
149/82	69a	9	35b
151/83	69a	73	35b
151/84	69b	84	36a
152/85	69b	5	36a
153/86	70a	44	36b
154/87	17b	30	2b
155/88	70b	41	36b
156/89	70b	95	36b
156/90	70b	95	36b
158/91	71a	61	37a
159/92	71b	73	37a
171/100	73a	4	38a
172/101	24b	2	7a
172/102	24b	63	7a
173/103	24b	12	7a
174/104	25a	2	7a
175/105	18a	84	3a
176/106	73a	4	38b
176/107	25a	13	7b
177/108	25b	64	7b
177/109	25b	64	7b
178/110	25b	64	7b
178/111	26a	42	7b
179/112	26a	42	8a
182/116	26b	43	8a
184/119	26b	26	8a
188/122	18b	42	1b
191/126	24a	6	6b
192/127	24a	7	6b
209/143	18b	84	3a

212/147	72a	96	37b
214/150	72a	74	37b
215/151	72a	74	37b
216/152	72b	25	38a
217/153	72b	61	38a
218/154	77a	75	41a
218/155	77a	75	41a
219/156	60b	76	30b
220/157	60b	83	31a
220/158	61a	60	31a
221/159	61a	39	31a
222/160	61a	71	26a
222/161	61b	9	26a
224/162	62a	44	26a
224/163	62a	44	26a
225/164	62a	9	26b
226/165	62b	22	26b
227/166	62b	39	26b
227/167	63a	23	31b
228/168	63a	72	31b
229/169	63b	92	31b
231/170	34a	66	13a
232/171	34b	15	13b
234/173	34a	79	13b
234/174	64a	60	32a
235/175	35a	16	14a
236/176	34b	87	13b
237/177	36a/64a	87/93	14a/32a
238/178	64b	29	32b
239/179	35b	67	14a
240/180	64b	72	32b
241/181	65a	23	33a
245/182	65b	39	33a
248/183	66a	73	33b
250/185	17b	9	2b
257/190	35b	16	14a
260/193	17b	35	2b
263/195	35b	16	14a
263/196	18a	62	1b
271/202	36a	3	14b
273/203	19b	12	3b
274/204	19b	46	3b
278/206	18b	46	3a
283/210	43a	54	18b
287/213	19a	78	3a
292/216	19a	62	3a

301/222	20a	46	4a
302/223	20a	12	4a
303/224	43b	68	19a
304/225	19a	26	3b
304/226	20b	8	4b
305/227	20b	63	4a
306/228	43b	6	19a
307/229	44a	-	19a
307/230	44a	69	19b
308/231	44b	55	19b
315/234	45b	89	20a
318/236	21a	47	4b
318/237	47a	38	21a
320/238	46b	-	20b
323/241	47a	18	21a
324/242	56a	37	20b
328/245	56a	90	28a
329/246	56b	7	28a
332/248	57a	91	28b
333/249	57a	70	28b
333/250	57b	20	29a
334/251	57b	29	29a
338/255	58a	21	29b
339/256	58b	82	29b
353/263	21b	47	4b
354/264	54b	32	27a
354/265	54b	5	27a
358/267	21b	48	5a
360/269	53b	82	25a
361/270	54a	59	25b
362/271	53a	43	25b
363/272	53a	31	25b
364/273	52b	19	24b
364/274	52b	43	24b
365/275	53a	89	25b
375/280	51b	70	24a
380/284	52a	33	24a
382/285	52b	82	24b
382/286	51a	58	23b
383/287	51b	81	24a
396/297	75b	62	40a
398/298	22a	85	5a
403/304	22a	85	5b
409/307	22b	85	5b
409308	22b	48	5b
410/309	22b	49	5b
414/314	23a	86	6a
423/316	27a	49	9a

425/317	27b	13	9a
427/319	75a	34	39b
428/320	-	27	8b
430/322	75a	96	39b
435/326	26b	64	8b
438/329	27a	86	8b
439/331	28a	30	9a
441/334	28a	13	9b
452/346	39b	37-65	9b
453/347	28b	13	9b
454/348	29a	65	10a
455/349	29a	31	10a
456/350	29b	14	10a
458/353	50b	58	23b
460/354	50b	18	23a
476/358	50a	18	23a
477/359	47b	33	21b
478/360	47b	57	21b
481/361	49a	25	22b
483/362	48a	69	21b
484/363	48b	97	22a
484/364	48b	58	22a
485/365	48b	41	22a
486/366	29b	36	10b
487/367	30a	66	10b
488/368	30a	76	10b
489/369	30a	50	11a
490/371	50a	28	23a
492/372	30a	50	11a
501/379	30b	51	11a
502/380	31a	51	11b
503/381	31b	66	11b
505/382	31b	76	11b
506/384	32a	52	12a
507/385	32a	14	12a
513/388	33b	15	13a
514/390	34a	36	13a
515/392	33b	78	13a
519/396	32b	27	12a
524/402	76a	97	40b
525/403	76a	45	40b
525/404	76b	34	40b
526/405	76b	75	40b
526/406	66b	40	34a
527/407	66b	24	34a
528/408	67a	32	34a
531/411	67a	93	34a
532/412	67b	32	34b

533/413	67b	24	34b
534/414	68a	94	35a
535/415	68a	40	35a
536/416	55a	19	27a
538/418 ²²	55b	70	27b
539/419	55b	35	27b
540/420	56a	90	28a
541/422	74a	10	39a
553/436	32b	52	12b
554/437	33a	2	12b
556/438	33a	86	12b
557/440	73b	83	38b
558/441	73b	34	38b
559/442	58b	91	29b
563/449	59a	21	30a
565/450	59b	71	30a
566/451	59b	71	30b
567/452	60a	22	30b
568/453	60a	91	30b
569/454	41b	17	17b
569/455	41b	-	17b

570/456	42b	76	18b
572/458	42a	88	18a
574/460	42b	81	18a
574/461	40a	54	17b
577/464	41a	54	17b
577/465	36b	67	15a
578/46 ²³	37a	67	15a
578/467	37a	16	15a
579/468	37b	68	15b
580/469	37b	79	15b
580/470	38a	17	15b
582/471	38b	53	16a
583/472	38b	36	16a
583/473	38b	37	16a
584/474	39a	87	16a
585/475	38b	68	16b
589/478	40a	79	16b
590/479	40a	80	17a
591/480	40b	77	17a
592/481	40b	27	17a
618/510	42b	80	18a

4. Şiirlerin Asıl Sahibinin Tespitine Yönelik Değerlendirme

16. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Vâhib Ümmî'nin tenkitli metin olarak neşredilmiş divanında kullanılan nüshaların istinsah tarihlerine bakıldığında, bu tarihlerin 19. yüzyılda yaşamış Nâzikî Ahmed Efendi'nin ölüm tarihinden ya kısa bir süre sonra ya da önce, Nâzikî Efendi'nin hayatta olma ihtimali olduğu bir dönemi işaret ettiği söylenebilir.²⁴ Yani *Vâhib Ümmî Divanı*'nın istinsah tarihi bilinen nüshaları, mezkûr

²² Bu şiirin esasen iki ayrı şiir olup V neşrinde tek bir şiir olarak yer aldığı “İki Divan Arasındaki Farklılıklar” başlığında beyan edilmişti. Karışıklığa mahal vermemek adına şiirin numarası tabloda, V neşrindeki gibi 418 olarak verilmiştir. Bu şiirin 8. beytinden makta beytine kadar olan kısım ayrı bir şiirdir.

²³ Bu şiirin V neşrinde iki defa yazıldığı “İki Divan Arasındaki Farklılıklar” başlığı altında belirtilmişti. Tablodaki şiirlerin okuyucu tarafından takibinin kolay yapılması ve herhangi bir karşılıklığa mahal vermemek adına şiir, tekrarıyla beraber verilmiştir.

²⁴ Elmalı Vâhib Ümmî Halvetî'nin *Divân-ı İlâhîyâtı*'nın tenkitli metninde, sekiz ayrı nüshadan beşi esas alınmıştır. (Tatcı & Ögke, 2012, s. VIII). Bu sekiz nüshadan istinsah tarihleri belli olanlar şunlardır:

Abdullah Ekiz nüshasının istinsah tarihi: h. 1225/m. 1810-11. Bk. (Tatcı & Ögke, 2012, s. 60)

Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü BY00007262 yer numaralı nüshanın istinsah tarihi: h. 28 S[afere] [12]58/m. 10 Nisan 1842 – h. 3 R[ebîü'l-evve]l [12]58/m. 14 Nisan 1842 – h. 1 R[ebîü'l] evvel [12]58/m. 12 Nisan 1842. Bk. (*Mecmua*, 1258, s. 74a, 378a, 470a).

Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü BY00006673 yer numaralı nüshanın istinsah tarihi: h. 18 Cumâde'l-ülâ 1260/m. 5 Haziran 1844. Bk. (Vâhib Ümmî, 1260, s. 291a).

Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3488/2 yer numaralı nüshanın istinsah tarihi: h. 1264/m. 1847-48. Bk. (Vâhib Ümmî, 1264, s. 68a).

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY00137 yer numaralı nüshanın istinsah tarihi: h. 23 Receb 1291/m. 5 Eylül 1874. Bk. (*Divân-ı Âşıkân*, 1291, s. 174b).

şiiirlerin Nâzîkî Ahmed Efendi'ye ait olmadıklarına tek başlarına delil teşkil etmemektedir. Bu karışıklığa ışık tutan önemli bir kaynak, Giyasi Babaarslan (2018) tarafından üzerinde yüksek lisans tezi çalışması yapılan, Koç Üniversitesi Kütüphanesi El Yazmaları Koleksiyonu 102 numarada kayıtlı, tertip tarihi h. 1024/m. 1615-16 olan bir ilahi mecmuasıdır. Mecmuada muhtelif şairlerle birlikte Vâhib Ümmî'nin de şiiirleri mevcuttur. Mecmuadaki bazı şiiirler V neşrindeki şiiirlerle ortaktır. Bahsi geçen mecmua ile V neşrindeki müşterek şiiirlerin, H, S ve Y nüshalarında "Nâzîkî" mahlasıyla yer aldığı tespit edilmiştir. Vefat tarihi m. 1856 olan Nâzîkî Ahmed Efendi'nin şiiirlerinin, tertip tarihi m. 1615-16 olan bir mecmuada yer alamayacağı aşîkârdır. H, S ve Y nüshaları ile mezkûr mecmuada müşterek bulunan şiiirlerin matla beyitleri esas alınarak varak/sayfa numaraları tablo eşliğinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 2 H, S, Y ve M²⁵ Nüshalarında Ortak Olan Şiiirler

M	H	S	Y
177	25b	64	7b
177	25b	64	7b
178	25b	64	7b
179	26b	26	8a
180	37a	16	15a
183	77a	75	41a
184	62a	9	26b
187-188	17a	35	2a
189	70b	95	36b
190	34a	66	13a
192	19b	12	3b
192	19a	26	3b
193	44a	-	19a
194	21a	47	4b
195	55b	35	27b
196	26b	64	8b
196	32b	27	12a
200	45b	89	20a
201	20a	46	4a
202	68b	94	35a
204	70a	44	36b
205	17b	9	2b

206	55a	19	27a
209	24b	63	7a
243	27a	49	9a
311	67a	93	34a
317	37a	67	15a
318	60b	76	30b
319	54b	32	27a
328	58b	82	29b
342	17b	35	2b
345	38a	53	16a
347	38a	17	15b
349	56b	7	28a
351	61a	39	31a
355	22a	85	5b
355	56a	90	28a
356	25a	13	7b
426 ²⁶	65a	23	33a
697	43b	68	19a
930	44b	55	19b
1159	64b	72	32b
1440	22a	85	5a
1445	37b	79	15b
1446	72b	25	38a

²⁵ Giyasi Babaarslan (2018) tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan mecmua, "M" rumuzu ile gösterilmiştir. Mecmuada, bundan sonraki kısımlarda bu rumuz ile belirtilmiştir.

²⁶ Bu şiiirin M nüshasındaki matla beyti, V neşrinin 27. beytidir.

M nüshasının tertip tarihinden hareketle M, H, S ve Y nüshalarında müşterek olarak bulunan şiirlerin Vâhib Ümmî'ye ait olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bahsi geçen nüshalardaki müşterek şiirlere ve *Vâhib Ümmî Divanı*'nın diğer nüshalarına istinaden H, S ve Y nüshalarında bulunup M nüshasında bulunmayan şiirlerin de Vâhib Ümmî'ye ait olduğundan ve bir intihal vakiasından söz etmek mümkündür.

Yapılan bu karşılaştırma ve ulaşılan sonuç neticesinde ortaya şu soru çıkmaktadır: Aslında Vâhib Ümmî'ye ait olan şiirler H, S ve Y nüshalarına basit düzeydeki bazı farklılıklar ve “Nâzikî” mahlasıyla kim ya da kimler tarafından taşındı?

Öncelikle S nüshasının müellif hattı nüsha olmamasından, mecmua niteliğinde olan H ve Y nüshalarının da müellif hattına yönelik bir kayıt barındırmamalarından; üç nüshaya da kaynaklık eden ve tespit edemediğimiz üç ayrı nüshanın varlığından bahsetmek mümkündür.²⁷ Tespit edilemeyen bu nüshaların Nâzikî Ahmed Efendi tarafından bizzat kaleme alınmış olunabileceği gibi vefatından sonra müridlerinden biri ya da birilerinin kaleme almış olması da ihtimal dâhilindedir.

Sonuç

Kütüphane kataloglarında 19. asırda yaşamış olan Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen Heidelberg Üniversitesi Kütüphanesinde Cod. Heid. Orient. 440-2 yer bilgisiyle kayıtlı, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesinde Y 0838 numarada ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Uşşakî Tekkesi bölümünde 108-001 numarada kayıtlı olan nüshalardaki şiirlerin tümünün Mustafa Tatcı ve Ahmet Ögke tarafından neşredilen, 16. asırda yaşamış olan *Vâhib Ümmî Divanı*'nda yer aldığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle şiirlerin asıl sahibinin kim olduğu sorusu tezâhür etmiştir.

Bu karışıklığı çözmek için öncelikle Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen nüshaların istinsah tarihleri incelenmiştir. İstinsah tarihi muayyen olan *Vâhib Ümmî Divanı* nüshalarının, Nâzikî Ahmed Efendi'nin vefat tarihi olan m. 1856'dan ya kısa bir süre sonra ya da önce olduğu tespit edilmiştir. Bütün bunlar nihaî sonuca ulaşmak için yeterli olmadığından muhtelif başka kaynaklara müracaat edilmiştir. Çalışmada “M” rumuzu ile işaret edilen, Giyasi Babaarslan (2018) tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan, tertip tarihi m. 1615-16 olan bir ilahi mecmuası, şiirlerin asıl sahibini belirlemede önemli bir rol oynamıştır. Söz konusu mecmuada muhtelif şairlerin yanı sıra Vâhib Ümmî'nin de şiirleri mevcuttur. Mecmuadaki şiirler *Vâhib Ümmî Divanı* neşrinde mevcut olmakla beraber Nâzikî Ahmed Efendi'ye isnat edilen nüshalardaki 45 şiirle de, mahlaslar dışında, aynıdır. Sözü edilen mecmuanın, Nâzikî Ahmed Efendi'nin ölüm tarihinden 240 sene evvel tertip edilmesinden hareketle bu müşterek şiirlerin, Nâzikî Ahmed Efendi'ye ait olmasının mümkün olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu hususta çalışmanın inceleme bölümünde yer alan verilerin haricinde şu tespitlere de

²⁷ “İki Divan Arasındaki Benzerlikler” başlığında H ve Y'de mevcut üç şiirin S nüshasında; Y'de bulunan bir şiir ise H nüshasında bulunmadığı belirtilmişti. Bu durum, her üç nüshanın kaynağının, farklı nüshalar olduğunu düşündürmektedir.

işaret etmek yerinde olacaktır: V neşrinde mevcut 314 numaralı şiirin 11. dördlüğünde yer alan “Yiğitbaşı” kelimesi, Halvetiyye’nin Yiğitbaşı koluna mensup Vâhib Ümmî’yi işaret ederken, bu dördlüğün Halvetiyye’nin Şâbâniyye koluna mensup Nâzikî Ahmed Efendi’ye isnat edilen H, S ve Y nüshalarında bulunmaması dikkat çekici bir husustur. Bir başka örnek ise V neşrinde 183 numaralı şiirin 6. beytinde yer alan “Mürşidim Ahmed” ifadesi, Vâhib Ümmî’nin mürşidi Ahmed Marmaravî’ye işaret ederken, H nüshasında 66b’de, S nüshasında 73. sayfada, Y nüshasında ise 33b’de yer alan aynı şiirin ilgili beytinde “Ahmed” yerine, Nâzikî Ahmed Efendi’nin şeyhi olan Beypazarlı Ali Efendi’ye işaret eden “Mürşidüm ‘Alî” ibaresi yer almaktadır. Bütün bu tespitler, şiirlerin asıl sahibinin Vâhib Ümmî olduğu düşüncesini güçlendirmektedir.

Vâhib Ümmî’ye ait olduğu düşünülen şiirlerin, H, S ve Y nüshalarının kaynağını teşkil eden ve tespit edemediğimiz ana nüshalara kim tarafından taşındığı sorusunun cevabı şimdilik muammadır. Ancak H, S ve Y nüshaları ile V neşrinin karşılaştırılması sonucu elde edilen veriler, bir intihal vakiasının söz konusu olduğunu göstermektedir. Bu intihalin Nâzikî Ahmed Efendi tarafından yapılmış olabileceği ihtimalinin yanında ölümünden sonra müridleri ya da başka şahıslar tarafından gerçekleştirilmiş olabileceği de ihtimal dâhilindedir.

Çalışmaya konu olan intihal mevzusuna dair örnekler, divan edebiyatı tarihinde mevcuttur. Ortadaki karışıklık, ayrıntılı bir şekilde incelenip açıklanarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Çalışma boyunca; kataloglarda Ahmed Nâzikî Efendi’ye isnat edilen nüshalar üzerinde çalışma yapacak olan araştırmacılara yardımcı olmak, olası bir yanılsamayı engellemek amacı güdülmüştür.

Kaynaklar | References

- Abdulkadiroğlu, A. (1991). *Halvetîlik'in Şa'bânîyye kolu Şeyh Şa'bân-ı Velî ve Külliyesi* (1. bs). Kastomonu Şeyh Şa'bân-ı Velî Derneği Yayınları.
- Ayan, H. (Ed.). (2020). *Nesîmî hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve Türkçe Divanının tenkitli metni*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Babaarslan, G. (2018). Koç Üniversitesi El Yazmaları Koleksiyonunda bulunan ilahi mecmuasının (Mecmû'a-i ilâhiyyât) transkripsiyonlu metni ve Mestap'a göre tasnifi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ahi Evran Üniversitesi.
- Bandırmalızâde Ahmed Münîb. (1307). *Mecmû'a-i Tekâyâ*. Millet Kütüphanesi, A.E. Şeriye 1022.
- Bursalı Mehmed Tahir. (1333). *Osmanlı Müellifleri* (C. 1). Matbaa-i âmire.
- Çelebioğlu, A. (2014). Şeyh Latîfî ve Esrâr-Nâme adlı risalesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 5-14.
- Divân-ı Âşıkân*. (1291). İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazma Koleksiyonu, NEKTY00137.
- Erdoğan, K. (2006). Yûnus yolunda bir başka şair: Tâlib-i Ümmî ve bazı şiipleri. *Celâl Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 63-79.
- Ergun, S. N. (1936). *Türk şairleri* (C. 1). Bozkurt Basımevi.
- Erünsal, İ. E. (2003). Mehmed Şükrü. Türkiye Dinayet Vakfı İslam Ansiklopedisi (C. 28, ss. 553-554). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Esir, H. A. (2021). Pend-nâme. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/pend-name-mu-amma-yi-na-imuddin>.
- Esir, H. A. (2024). Edebî Eserlerde benzerlikler ve Hacı İzzet Paşa'nın Mirâc-ı Fahr-i Âlem'inin İsmail Hakkı Bursevî'nin Miraciyesi ile olan ilgisi / benzerliği: intihal mi, usul mü?. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 5(2), 1-35.
- Hafız Hüseyin Ayvansarâyî. (2017). *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*. R. Ekinci (Ed.), <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55730,vefeyat-i-ayvansarayipdf.pdf?0>.
- Haskan, M. N. (2001). *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar* (C. 2). Üsküdar Belediyesi Yayınları.
- Kaplan, H. (2017a). Divan edebiyatında intihal: Alıntı mı çalıntı mı?. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (40), 39-98.
- Kaplan, H. (2017b). 18. yüzyılda bir intihalin yansıması: Vâsık'ın Bâk'yi intihalleri. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6(14), 90-106. <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut143>

- Karakaş, Z. (2000). *Dîvânçe-i Kesbî transkripsiyonlu metin sözlük-İndeks* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.
- Kuzu, F. (2018). Klasik Türk şiirinde tuhaf benzerlikler: Şeyhülislam Yahyâ'nın bir gazelinde etkilenme izleri veya etiğin ihlali. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 66-77. <https://doi.org/10.21547/jss.452193>
- Koç, M. (2021). *Revnaoğlu'nun İstanbul'u İstanbul'un iç tarihi, Fatih* (1. bs). Fatih Belediyesi Kültür Yayınları.
- Köksal, M. F. (1997). Bir kaside iki şair: Nef'i-Cevrî. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (4), 191-202.
- Köse, F. (2012). *İstanbul Halvetî tekkeleri* (1. bs). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Köseoğlu, M. A. (2022). Suriçi İstanbul'un tekkeleri ve son şeyhleri [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Leylek Yıldırım, Ç. (2019). *Nâzikî ve Divânı (inceleme-metin)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Mecmua* (1258). Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi, Bölge Yazma Eserler Koleksiyonu, BY00007262.
- Mecmua* (t.y.). Universitätsbibliothek Heidelberg, Cod. Heid. Orient. 440, <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/codheidorient440>.
- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmanî. (C. 3)*. N. Akbayer (Ed.). Kültür Bakanlığı Yayınları-Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mehmed Şükrü Efendi. (1291). *Silsilename-i turuk-i aliyye*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/366856>.
- Nâzikî. (1296). *Divân-ı Nâzikî*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/340265>.
- Ögke, A. (2001). *Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî hayatı, eserleri, görüşleri*. İnsan Yayınları.
- Öztürk, Y. N. (1982). *Kuşadalı İbrahim Halvetî*. Fatih Yayınevi.
- Sabuncu, Z. (2005). Âlî'nin Mihr ü Mâh'ı ile Feyzî'nin Şem ü Pervâne'si arasındaki benzerlikler: İntihal mi? Gelenek mi?. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (13), 129-166.
- Sâdık Vicdânî. (1995). *Tarikatler ve silsileleri (tomâr-ı turuk-ı aliyye)*. İ. Gündüz, (Ed.), Enderun Kitabevi.
- Savaş, E. (2022). *Latifi'nin Risale-i Esrarname isimli eseri ve eserdeki eğitim ile İslami ilimler hakkındaki görüşleri*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Sertkaya O. F. (1999). Tevârüd mü? Adaptasyon mu? Nazîre mi? Yoksa intihâl yani "sirkat-i şiir" mi?. *İlmî Araştırmalar*, (7), 191-199.

- Solmaz, K. & Şener, H. (2024). Halvetî şeyhlerinden Ahmed Nâzikî Efendi ve Dîvân-ı İlâhiyyât'ın yeni bir nüshası üzerine. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Hasan Kavruk Armağan Sayısı)*, 22, 339-420. <https://doi.org/10.51592/kulliyat.1412655>
- Şentürk, A. A. (1993). Hurşid-nâme (Hurşid u Ferahşad), inceleme-metin-sözlük-konu dizini, nşr. Dr. Hüseyin Ayan, Atatürk Üniversitesi Yayınları No. 502, Erzurum 1979, (4)-IV-533 s. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXVI, 355-367.
- Tatçı, M. & Ögke, A. (Ed.) (2012). *Elmalılı Vâhib Ümmî Halvetî - Dîvân-ı İlâhiyyât*. H Yayınları.
- Tatçı, M. (Ed.). (2014). *Eşrefoğlu Rûmî - Dîvân-ı İlâhiyyât*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Taş, B. (2013). Gerçek bir şiir hırsızı Şerîfî ve divanı. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 153-162.
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî (C.2)*. C. Kurnaz & M. Tatçı (Ed.). Bizim Büro Yayınları.
- Usluer, F. (2009). *Hurufilik ilk elden kaynaklarla doğuşundan itibaren* (1. bs). Kabalıcı Yayınevi.
- Usluer, F. (2019). Divan şairleri ve hurufilik. *Türkoloji Dergisi*, 23(1), 80-104.
- Uzunçarşılıoğlu, İ. H. (1932). *Bizans ve Selçukiylele Germiyan ve Osman Oğulları zamanında Kütahya şehri*. Maarif Vekâleti Yayınları.
- Ümmî Sinan. (2017). *Ümmî Sinan Dîvânı*. A. A. Bilgin (Ed.). <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55913,ummi-sinan-divanipdf.pdf?0>.
- Ünver, İ. (1986). Ahmed-i Rıdvân. *Türk Tarih Kurumu-Belleten*, 50(196), 73-125. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.988663>
- Vahhab-i Ümmî Abdülvahab, (t.y). *Haza Divan-ı Vahhâb-ı Ümmî*. University of Michigan, Special Collections Research Center, Isl. Ms. 859. <https://catalog.hathitrust.org/Record/006833759>.
- Vâhib Ümmî. (1260). *Dîvân*. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler Koleksiyonu, BY00006673.
- Vâhib Ümmî. (1264). *Dîvân*. Millî Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 3488/2.